

4.5.2021

Eduskunta
Sivistysvaliokunta

Asiantuntijapyyntö VNS 1/2021

Asiantuntijalausunto valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta

Eduskunnan sivistysvaliokunta on pyytänyt MIELI Suomen Mielenterveys ry:ltä asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta. MIELI ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto. MIELI ry on kansalais- ja asiantuntijajärjestö, jonka perustehtävänä on mielenterveyden edistäminen ja mielenterveysongelmien ehkäisy. MIELI ry:n jäsenistöön kuuluu 55 paikallista mielenterveysyhdistystä sekä 31 muuta yhteisöjäsentä. Järjestö koordinoi 22 kriisikeskuksen valtakunnallista verkostoa.

Yleiset huomiot

MIELI ry tukee selonteon keskeisiä tavoitteita rakentaa Suomi, joka nojaa vahvaan koulutukseen, tutkimukseen ja sivistykseen. Kaikkien oikeus varhaiskasvatukseen, koulutukseen, oppimiseen ja osallisuuteen on olennainen osa suomalaisten hyvinvoinnin rakentumisella. Selonteko muodostaa hyvän pohjan tulevien vuosien koulutuspolitiikalle, ja tukee pyrkimyksiä asemoida suomalaisten koulutus- ja osaamistaso maailman kärkeen ja luoda yhteiskunta, joka vetää puoleensa osaajia kaikkialta maailmasta.

Koulutuksen merkitys mielen hyvinvoinnin edistäjänä on kiistaton. Koronakriisi on tehnyt näkyväksi koulutuksen merkityksen, ei pelkästään oppimiselle vaan myös psyykkiselle hyvinvoinnille.

Mielenterveyden ja psyykkisen hyvinvoinnin ongelmat ovat useiden tutkimusten mukaan yleisempiä vähemmän koulutetuilla kuin pidemmälle koulutetuilla. Huono koulumenestys, lyhyt koulutusura, koulutuksen ulkopuolelle jääminen ja koulutuksellinen syrjäytyminen ovat yhteydessä psyykkiseen oireiluun ja ongelmiin. Kaikkien saatavilla olevan koulutus ja oppivelvollisuuden jatkaminen 18 ikävuoteen ovat toimia, joilla luodaan myös perusta suomalaisten mielenterveydelle.

Suomessa vakava masennus ovat pelkästään perusasteen koulutuksen saaneilla noin kaksi kertaa niin yleisiä kuin muissa koulutusryhmissä. Pelkästään perusasteen koulutuksen saaneista nuorista naisista 31 prosenttia on joskus yrittänyt itsemurhaa, kun kaikilla saman ikäisillä naisilla vastaava osuus on noin neljä prosenttia. Koulutuksen yhteys mielenterveyteen on näkyvässä läpi elämän. Vähän koulutusta saaneiden 65-vuotiaiden suomalaisten psyykinen oireilu on yleisempää kuin pitemmälle koulutettujen.

Psyykkisen hyvinvoinnin edistäminen tulee MIELI ry:n näkemyksen mukaan olla keskeinen tavoite varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, koska se luo perustan oppimiselle ja koko elämälle. MIELI ry tukee selonteon tavoitteita lisätä varhaiskasvatukseen osallistumista, parantaa lasten ja nuorten hyvinvointia sekä kaventaa oppimiseroja. Oppimistulosten kääntäminen nousuun tulee tapahtua toimin, jotka samanaikaisesti tukevat hyvinvointia

4.5.2021

ja oppimista. Tulee huomata, että mielen hyvinvoinnilla on vahva vaikutus myös oppimistuloksiin. Itseohjautuvassa opetuksessa kielteiset mielenterveysvaikutukset voivat mitätöidä tavoiteltuja myönteisiä oppimisvaikutuksia.

MIELI ry haluaa kiinnittää valiokunnan huomiota toisaalta mielenterveyden merkitykseen oppimiselle, toisaalta koulutuksen ja sivistystyön myönteisiin mielenterveysvaikutuksiin. MIELI ry:n näkemyksen mukaan näitä näkökohtia tulisi tuoda esille myös valtioneuvoston selonteossa.

Väestön mielenterveyden osaamistasoa on tarpeen vahvistaa. Tämä on ratkaisevaa tavoiteltaessa työurien pidentämistä, työllisyysasteen nostamista ja kotouttamisen onnistumista. Mielenterveysosaamista ja -taitoja voi vahvistaa läpi elämän, ja MIELI ry painottaa mielenterveyden sisällyttämisen kaikkeen koulutukseen, varhaiskasvatuksesta vapaaseen sivistystyöhön ja elinikäiseen oppimiseen. Hallituksen koulutuspoliittisesta selonteosta puuttuu näkemys koulutusjärjestelmän merkityksestä väestön mielenterveydelle, ja katsomme että selontekoa tulisi tältä osin vahvistaa.

Koska koulutus vahvasti vaikuttaa mielenterveyteen, tulee selonteon toimeenpanopäätöksissä tarkkaan huomioida koulutusjärjestelmän mielenterveysvaikutuksia. Tähän saakka osa koulutus uudistuksista on toteutettu ilman mielenterveysvaikutusten perusteellista arviointia. Itseohjautuvuutta painottavan opiskelun aiempi suuri rooli toisen asteen koulutuksessa on ollut haasteellinen mielenterveydelle ja näyttää heikentäneen opiskelijoiden kokemaa hyvinvointia. Yliopistojen valintaprosessien muutokset ovat lisänneet psyykkistä kuormittuneisuutta lukioissa. Näiden ja koulutusjärjestelmän muiden muutosten mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi olisi saattanut muokata muutoksia suuntaan, jossa lopulliset vaikutukset mielen hyvinvointiin olisivat olleet myönteisempiä. MIELI ry pitää puutteena, että koulutusjärjestelmän muutosten mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi ei ole mainittu selonteossa.

Erityiset huomiot

3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Varhaiskasvatus ja peruskoulu ovat mielenterveyden perusteiden rakentumisen ja syrjäytymiskehityksen ehkäisyn aikaa. Heikosti menestyminen koulussa on yhteydessä mielen hyvinvoinnin haasteisiin ja edellyttää riittävän varhaisia toimia.

Lasten ja nuorten kouluissa kokemaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja muuta koulukiusaamista ovat merkittäviä mielenterveysriskejä. Joidenkin arvioiden mukaan noin 15 prosenttia lapsista ja nuorista kohtaavat koulussa erilaista kiusaamista ja väkivaltaa. Kiusatuksi tuleminen nostaa aikuisiän masennuksen riskiä kolme- tai nelinkertaiseksi verrattuna ihmisiin, jotka eivät lapsena ole kokeneet koulukiusaamista. MIELI ry:n näkemyksen mukaan koulukiusaamisen ehkäisy tulisi nostaa esille nykyistä selvemmin myös toimenpidetasolla. Varhaiskasvatus- ja kouluympäristöt ovat merkityksellisiä kasvuympäristöjä lapsille ja nuorille. Lapsen ja nuoren mielenterveyttä vahvistaa kokemus yhteisöön kuulumisesta. Turvallisessa kasvuympäristössä mahdollistuu lasten ja nuorten osallisuus, vaikuttaminen, yhdenvertaisuus, luottamus ja arvostus. Esitämme lisättäväksi

- **Varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja peruskoulussa vahvistetaan järjestelmällisesti päivittäisessä toiminnassa turvallisen ryhmän rakentumista, myönteistä ryhmädynamiikkaa sekä harjoitellaan mielenterveystaitoja ja näin ennalta ehkäistään yksinäisyyttä ja koulukiusaamista.**

4.5.2021

- **Varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa otetaan kaikkialla käyttöön näyttöön perustuvat vaikuttavat menetelmät henkisen ja fyysisen väkivallan ja muun koulukiusaamisen ehkäisemiseksi**

Ongelmien ylisukupolvisuutta voidaan ehkäistä varhaiskasvatuksen, kodin ja koulun yhteistyöllä tukemalla myös vanhemmuutta. Kodin ja koulun yhteistyö lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi on syytä tuoda selvemmin esille myös toimenpidetasolla. Esitämme lisättäväksi uuden toimenpidekohdan:

- **Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen yhteistyötä kodin kanssa vahvistetaan ottamalla laajasti käyttöön vaikuttavia työmenetelmiä vanhemmuuden ja lasten arjen tukemiseksi koulun ja kodin yhteistyönä**

3.2. Toinen aste

Selonteko on tunnistanut hyvin toisen asteen koulutuksen haasteet kuten liian voimakkaasti itsohjautuvuutta painottavan opiskelun, ja tunnistaa tämän vaikutuksia oppimistuloksiin mutta ei huomioi haasteiden mielenterveysvaikutuksia tai muita hyvinvointivaikutuksia. Kouluterveyskyselyn mukaan toisen asteen opiskelijoiden psyykkinen kuormittuneisuus on kasvanut.

3.3. Korkeakoulut

Selonteon tavoittamalla koulutus- ja osaamistason nostolla tulee todennäköisesti olemaan myönteisiä mielenterveysvaikutuksia. Haasteeksi ovat muodostumassa korkeakoulujen opiskelijavalinnat, jotka uudistuivat vuoden 2020 alussa. Uudistus näyttää lisänneen varsinkin lukiolaisten kokemaa psyykkistä kuormittuneisuutta. MIELI ry painottaa, että uudistuksen mielenterveysvaikutuksia tulee seurata tarkasti.

Korkeakoulujen koulutusvastuiden säätelyssä tulee huomioida myös valtakunnallinen psykoterapeuttipula ja lisätä sekä psykoterapeuttikoulutettavien määrää yliopistoissa että vahvistaa psykoterapeuttisten menetelmien koulutusta ammattikorkeakouluissa. Psykoterapeuttikoulutuksen järjestäminen on valtioneuvoston asetuksen 1120/2010 mukaan yliopistojen vastuulla. MIELI ry katsoo, että psykoterapeuttikoulutuksen yhdenvertaisen saatavuuden turvaamiseksi koulutusvastuusäätelyn tulee jatkossa ohjata yliopistoja tarjoamaan psykoterapeuttikoulutusta maksuttomana erikoistumiskoulutuksena.

MIELI ry esittää seuraavaa tarkennusta toimenpiteisiin

- Korkeakoulujen siirtymisen nopeuttamiseksi ja korkeakoulutuksen saavutettavuuden parantamiseksi korkeakoulujen valintoja kehitetään kokonaisuutena **huomioiden opiskelijavalintojen hyvinvointivaikutuksia.**

3.5. Vapaa sivistystyö

MIELI ry painottaa vapaan sivistystyön merkitystä ei pelkästään ihmisten osaamiselle, vaan myös sen myönteisiä mielenterveysvaikutuksia. Osallisuuden kokemus on mielenterveyden peruskiviä. Mielenterveysosaaminen tulee olla osa kansalaistaitoja, ja vapaan sivistystyön toimijat tarjoavat jo nyt opetusta esimerkiksi mielenterveyden ensiavusta. MIELI ry tukee ajatusta vapaan sivistystyön koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen vahvistamisesta rekisteröimällä opintosuoritukset KOSKI-tietovarantoon. Ehdotamme lisäksi seuraavan toimenpiteen sivulle 43.

- **Tuetaan vapaan sivistystyön kautta kansalaisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia vahvistaa mielenterveysosaamistaan ja tarjotaan opintosuorituksia esimerkiksi mielenterveyden ensiapuosaamiseen.**

4.5.2021

3.7. Opetus- ja muu henkilöstö

Selonteossa nostetaan esille kasvatus- ja opetusalan koulutuksen sekä uranalaisen osaamisen kehittäminen. MIELI ry painottaa kasvatus- ja opetusalan koulutuksessa mielen hyvinvointiin liittyvän osaamisen järjestelmällistä vahvistamista. Päteville ja osaamistaan uudistaville opettajille (ml. varhaiskasvatuksen opettajat) tulee varmistaa opettajakoulutuksen perustutkinnossa riittävä osaaminen lapsen ja nuoren mielenterveyden edistämisestä ja mielenterveystaitojen vahvistamisesta. Osaamisen tulee rakentua ajankohtaiseen tutkimusperusteiseen tietoon ja pedagogiseen osaamiseen.

Ehdotamme lisättäväksi seuraavan toimenpiteen sivulle 49.

- **Vahvistetaan varhaiskasvatuksen, perusopetuksen opettajien ja muun kasvatus- ja opetusalan henkilöstön osaamista lapsen ja nuoren mielenterveyden edistämiseen ja mielenterveystaitojen opettamiseen sekä perustutkinnossa että täydennyskoulutuksessa.**
- **Vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja kasvatus- ja opetusalan toimijoiden (esim. rehtorit) johtamisosaamista liittyen mielenterveyttä edistävään toimintakulttuuriin.**

Koulupsykologien ja koulukuraattoreiden (sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden) koulutuksen tulee antaa riittävät valmiudet sekä koulun yhteisöllisen edistävän työn että yksilöllisen ehkäisevän ja hoidollisen työn toteuttamiseksi. Näin voidaan varmistaa, että opiskeluhoon henkilöstöllä on riittävät valmiudet vastata myös yksilökohtaisesti opiskelijoiden psykososiaalisiin hyvinvointihaasteisiin. Tavoitteena tulee olla hoidollisten palvelujen saatavuuden lisääminen lasten ja nuorten arjessa kouluissa.

Oppilashuollon kaikkien ammattilaisten saaminen yhteen tukisi yhtenäisten palvelupolkujen syntyä varsinkin enemmän tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. Nuoret ovat ilmaisseet nykyisissä opiskeluhoonpalveluissa epäkohtina esimerkiksi tiedon puutteen eri palvelujen sisällöistä, niin sanotun luukulta toiselle siirtämisen ja palvelujen saavutettavuuden. Sosiaali- ja terveydenhuollon antama asiantuntijatuki opiskeluhoonolle mahdollistaisi vaikuttavien psykososiaalisten työmenetelmien ja lyhytterapioiden toteuttamisen osana opiskeluhoontoa.

Siirtämällä koulupsykologit ja -kuraattorit hallinnollisesti sosiaali- ja terveydenhuollon yhteyteen voidaan todennäköisesti parhaiten vähentää lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen pirstaleisuutta, tarjota palvelukokonaisuuksia ja toteuttaa terapiatakuu. Hallinnollinen siirto ei saa heikentää yhteistyötä muun kouluyhteisön kanssa. Tärkeää on, että opiskeluhoon lähipalvelut jatkuvat koulujen tiloissa hyvässä yhteistyössä kuntien kanssa.

Ehdotamme lisättäväksi seuraavan toimenpiteen sivulle 51.

- **Opiskeluhoon henkilöstön psykoterapeuttinen osaaminen ja valmius lyhyisiin terapeuttisiin toimenpiteisiin vahvistetaan vastamaan lasten ja nuorten kasvavan psykososiaalisen oireilun aiheuttamaan tarpeeseen**

3.8 Taide ja kulttuurikasvatus ja -opetus

Selonteossa ohitetaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia, joita olisi syytä tuoda selvemmin esille. Hyvinvointia lisäävä soveltava taide myös luo taiteen ja kulttuurin ammattilaisille uusia työllistymismahdollisuuksia. Hyvinvointisuuntautunutta taidekoulutusta tulisi lisätä.

4.5.2021

MIELI ry esittää lisättäväksi seuraavan toimenpiteen:

- **Kehitetään hyvinvointia edistävän soveltavan taiteen ja kulttuurin koulutusta.**

3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne

MIELI ry haluaa tässä yhteydessä nostaa esille ruotsinkielisen psykoterapeuttikoulutuksen puutteet. Yliopistolain 12§ yliopistoille antama velvoite kouluttaa riittävä määrä ruotsin kieltä taitavia henkilöitä maan tarpeisiin ei psykoterapeuttien osalta toteudu. Vastuu ruotsinkielisestä psykoterapeuttikoulutuksesta on Helsingin yliopistolla ja Åbo Akademilla. Tällä hetkellä ruotsinkielistä psykoterapeuttikoulutusta ei ole tarjolla, eikä 2010-luvulla ole käynnistynyt yhtään koulutusta. Koulutusten puute on johtanut ruotsinkielisen psykoterapian merkittäviin saatavuusongelmiin.

Yhteenveto

MIELI ry yhtyy valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteon päälinjauksiin ja tavoitteisiin. Katsomme, että selonteko ei riittävästi huomioi koulutusjärjestelmän väestön mielenterveyteen kohdistuvia vaikutuksia. Oppimistulosten kääntäminen nousuun tulee tapahtua toimin, jotka samanaikaisesti tukevat hyvinvointia ja oppimista. Koulutusjärjestelmän muutosten mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi tulee ottaa käyttöön koulutuspolitiikan tukena.

MIELI Suomen Mielenterveys ry

Sari Aalto-Matturi
toiminnanjohtaja